

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА

БОНДАР НАТАЛІЯ ВАСИЛІВНА

УДК: 376-056.264:376.016:62/69

ФОРМУВАННЯ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ В УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ
ДОПОМІЖНОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

13.00.03 – корекційна педагогіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент
ПОНТКІВСЬКА Галина Станіславівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова, завідувач кафедри
психокорекційної педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ДМИТРИЄВА Ірина Володимирівна,
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний
університет», завідувач кафедри технологій
спеціальної та інклюзивної освіти;

кандидат педагогічних наук, старший
науковий співробітник
ЧЕБОТАРЬОВА Олена Валентинівна,
Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
завідувач відділу освіти дітей з порушеннями
інтелектуального розвитку.

Захист відбудеться 29 травня 2019 року о 12.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 26.053.23 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова за адресою: 01054, м. Київ, вул. Тургенєвська, 8/14.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 26 квітня 2019 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. В. Федоренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми зумовлена концептуальними засадами та державними вимогами реформування освіти в Україні, спрямованими на підвищення загальношкільної і мовленнєвої культури учнів, про що зазначається в Державному стандарті базової і повної середньої освіти, Державному стандарті спеціальної освіти дітей з особливими потребами.

У дослідженнях науковців, зокрема М. Вашуленка, Т. Донченко, Т. Ладиженської, О. Леути, Л. Мацько, М. Пентелюка та інших, зазначається, що стан розвитку мовленнєвих умінь особистості залежить від стану сформованості лексичних, граматичних, синтаксичних знань та умінь їх використовувати у практичній мовленнєвій діяльності, повно і ґрунтовно викладаючи думки. Тому процес мовної освіти передбачає інтенсивну роботу з формування практичних умінь в учнів з основних видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письма).

На сучасному етапі проблема формування зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями залишається актуальною, а вирішенням її займалися відомі вчені–педагоги та методисти спеціального навчання і виховання минулого і сьогодення (С. Айтметова, А. Аксьонова, В. Бондар, Ю. Бистрова, Л. Вавіна, А. Висоцька, М. Гнезділов, Г. Дульнев, І. Дмитрієва, І. Єременко, Н. Кравець, Є. Ковальова, В. Ковальчук, Г. Мерсіянова, С. Миронова, С. Ніколаєв, Б. Пінський, Г. Піонтківська, Г. Плешканівська, В. Петрова, В. Синьов, Є. Соботович, М. Супрун, Н. Тарасенко, К. Турчинська, Т. Ульянова, О. Чеботарьова, О. Хохліна, С. Федоренко, М. Шеремет та інші).

Розвиток і корекція мовленнєвих процесів учнів з інтелектуальними порушеннями безпосередньо впливають не лише на мовленнєві уміння, а й на розвиток професійної лексики, які, зокрема, формуються на уроках трудового навчання. Питання формування зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями на уроках трудового навчання розкривається у вітчизняному та зарубіжному історико-педагогічному досвіді (С. Айтметова, В. Бондар, Л. Вавіна, Г. Дульнев, Г. Мерсіянова, С. Мирський, Б. Пінський, В. Петрова, В. Синьов, К. Турчинська, Т. Ульянова, О. Хохліна та інші). Шляхам активізації процесу засвоєння мовлення, трудових умінь і знань приділялась увага в дослідженнях питань навчання та виховання учнів з інтелектуальними порушеннями (Н. Альонкіна, В. Бондар, Л. Виготський, О. Леонтєв, О. Лурія, Г. Мерсіянова, М. Певзнер, В. Петрова, В. Синьов, К. Турчинська та інші).

Проте, у цих дослідженнях ще недостатньо висвітлене питання формування мовленнєвого практичного досвіду, як важливої умови ефективного розвитку зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями в процесі трудової діяльності. Тому важливо удосконалювати процес трудового навчання цієї категорії учнів шляхом розширення завдань з використанням наявного у них мовленнєвого досвіду за рахунок введення в навчальний процес ефективних засобів, спрямованих на спеціальну його організацію.

Актуальність проблеми та її недостатня розробленість зумовили вибір теми дослідження: «Формування зв'язного мовлення в учнів старших класів допоміжної школи на уроках трудового навчання».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано згідно з планом науково-дослідної роботи кафедри психокорекційної педагогіки факультету спеціальної та інклюзивної освіти Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за напрямом: «Зміст освіти, форми, методи і засоби підготовки вчителів». Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 6 від 26 грудня 2012 року) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 26 березня 2013 року).

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці методики корекційної роботи, спрямованої на формування зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями старших класів у процесі трудового навчання.

Для досягнення мети дослідження поставлені такі **завдання**:

1. Вивчити розробленість предмета дослідження в психолого-педагогічній і спеціальній літературі.

2. Розробити критерії оцінювання та на їх основі визначити рівні сформованості зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями старших класів допоміжної школи на уроках трудового навчання.

3. Теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методику корекційної роботи, спрямованої на формування зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями старших класів допоміжної школи на уроках трудового навчання.

Об'єктом дослідження є процес трудового навчання учнів з інтелектуальними порушеннями старших класів.

Предмет дослідження: методика корекційної роботи з формування зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями старших класів допоміжної школи на уроках трудового навчання.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали положення про: складну структуру мовлення та його психофізіологічні механізми (Л. Божович, Л. Виготський, П. Гальперін, Д. Ельконін, М. Жинкін, О. Лурія, О.О. Леонт'єв, О.В. Леонт'єв та інші); процес пізнання, спосіб одержання знань учнями з інтелектуальними порушеннями (Л. Вавіна, В. Воронкова, І. Дмитрієва, І. Єременко, Г. Мерсіянова, С. Миронова, І. Романенко, В. Синьов, О. Чеботарьова та інші); формування професійно-трудової діяльності (В. Бондар, Г. Дульнєв, І. Єременко, М. Кот, С. Мирський, Г. Мерсіянова, Б. Пінський, В. Синьов, О. Хохліна та інші); особливості трудового навчання (Н. Альонкіна, В. Бех, В. Бондар, О. Граборов, Г. Дульнєв, Л. Занков, І. Єременко, В. Пінський, Г. Мерсіянова, М. Мирський, К. Турчинська, О. Хохліна та інші); міжпредметні зв'язки як ресурс використання компетентнісного підходу на уроках (Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина,

О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, О. Савченко, С. Трубачева та інші).

Методи дослідження. Для досягнення мети й розв'язання поставлених завдань використано такі методи:

- *теоретичні*: вивчення, аналіз та узагальнення теоретичних та методичних засад дослідження для визначення стану розробленості проблеми й перспективних напрямів її вирішення;

- *емпіричні*: педагогічне спостереження за процесом формування зв'язного мовлення, вивчення та аналіз продуктів практичної діяльності даної категорії учнів, аналіз результатів їх самостійних і контрольних завдань, вивчення й узагальнення педагогічного досвіду для обґрунтування методики корекційної роботи з формування мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями старших класів у процесі трудового навчання; констатувальний та формувальний етапи експерименту з метою вивчення стану та особливостей зв'язного мовлення в учнів старших класів на уроках трудового навчання та перевірки ефективності розробленої методики корекційної роботи;

- *методи обробки статистичних даних*: кількісний та якісний аналіз, узагальнення експериментальних даних, статистичний аналіз за критерієм Фішера (кутове перетворення φ^*) для оцінки достовірності відмінностей між відсотковими частками вибірок в КК та ЕК після проведення формувального експерименту.

Наукова новизна здобутих результатів полягає в тому, що у дисертаційній роботі:

вперше: проведено комплексне дослідження щодо формування зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями старших класів на уроках трудового навчання; визначені особливості зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями старших класів; обґрунтовано рівні сформованості зв'язного усного та писемного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями старших класів в залежності від стану сформованості їх мовленнєвої компетенції; науково обґрунтовано та розроблено методику корекційної роботи з формування зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями старших класів допоміжної школи на уроках трудового навчання;

уточнено та розширено наукові уявлення про особливості та труднощі під час формування зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями старших класів у процесі трудового навчання;

удосконалено зміст методики корекційної роботи з формування зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями старших класів у процесі трудового навчання.

Практичне значення здобутих результатів дослідження полягає у: розробці змісту і методики корекційної роботи з формування зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями старших класів допоміжної школи на уроках трудового навчання. Одержані в дослідженні дані можуть бути використані у корекційній роботі з учнями з інтелектуальними порушеннями старших класів на уроках трудового навчання, у процесі розробки навчальних програм з трудового навчання, для ефективного використання професійної лексики у мовленнєвій

діяльності учнів з інтелектуальними порушеннями, для вдосконалення методики трудового навчання, спрямованої на розвиток мовленнєвої діяльності учнів з інтелектуальними порушеннями.

Теоретичне положення та практичні напрацювання, відображені в дисертаційному дослідженні, впроваджені в навчально-виховний процес Михайлівської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату Черкаської області (довідка № 308/14 від 16.05.2018 р.), Вільшанської загальноосвітньої школи-інтернату Черкаської області (довідка № 277 від 14.05.2018 р.), Спеціальної школи-інтернату №8 міста Києва (довідка № 136 від 11.05.2018 р.), Спеціальної школи I-II ступенів №10 Дарницького району міста Києва (довідка № 172 від 21.05.2018 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення дисертаційного дослідження доповідались і обговорювались на міжнародних та всеукраїнських конференціях: IX Східно-та Центральноєвропейській Регіональній конференції з питань альтернативної та допоміжної комунікації «Комунікація для всіх» (Київ, 2013); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Корекційна освіта: історія, сучасність та перспективи розвитку» (Кам'янець-Подільський, 2013), Міжнародному конгресі зі спеціальної педагогіки, психології та реабілітології: Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії (Вінниця, 27-28.10.2016), I-му з'їзді корекційних педагогів України «Актуальні питання соціалізації дітей з особливими освітніми потребами» (Дніпро, 29-30.11.2016), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інноваційні підходи в спеціальній освіті» (Київ, 22-23.06.2017), I регіональному науково-практичному семінарі «Арт-терапія в практичній діяльності спеціального психолога» (Київ, 23.11.2017), II Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми навчання, виховання та корекції розвитку дітей з аутистичними та інтелектуальними порушеннями в інклюзивних закладах освіти» (Київ, 3-4.04.2018), науково-практичному семінарі в спеціальній школі №10 (Київ, 15.02.2017), звітних науково-практичних конференціях Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (2013-2017). Проміжні та кінцеві результати дисертаційного дослідження доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри психокорекційної педагогіки НПУ імені М.П. Драгоманова (2013 – 2017.), на педагогічних радах і методичних об'єднаннях спеціальної школи № 10, 12 Києва, Михайлівської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату та Вільшанської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату Черкаської області.

Публікації. Результати дослідження висвітлено в 7 одноосібних публікаціях, 5 з яких надруковано у наукових фахових виданнях України, 2 у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (207 найменувань). У роботі розміщено 9 таблиць, 22 графіка. Загальний обсяг дисертації – 184 сторінки, з них – 166 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, сформульовано мету, визначено завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну дисертації, практичне значення результатів дослідження, подано інформацію про вірогідність, апробацію та впровадження одержаних результатів у практику, кількість публікацій, подано структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі **«Проблема формування зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями у процесі трудового навчання у психолого-педагогічній і спеціальній літературі»** - визначено психолого-педагогічні, лінгвістичні та методичні основи формування зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями, з'ясовано зміст ключових понять дисертаційного дослідження.

Проблема формування зв'язного мовлення в учнів розглядається в різних аспектах: психологія розвитку мовлення (М. Жинкін, І. Зимня, О. Леонт'єв, М. Львов, І. Синиця, М. Феофанова), теорія мовленнєвої діяльності (Л. Виготський, П. Гальперін, О. О. Леонт'єв, О. М. Леонт'єв, О. Лурія), поетапне формування розумових дій (П. Гальперін), психологія сприймання мовлення (Б. Анан'єв, О. Бодалев), взаємозв'язок мовлення і мислення (О. Лурія), засвоєння мовлення як засобу спілкування (А. Маркової, М. Лісіна). На думку вчених, мовлення є засобом спілкування і відображення дійсності у свідомості людини і використовується як засіб спілкування людей.

Особливою функцією мовлення є регуляція поведінки, діяльності людини, зокрема трудової діяльності.

У Концепції стандартів для Нової української школи ключові компетентності є системоутворювальним чинником визначення очікуваних результатів шкільної освіти, а отже, стають орієнтирами розроблення предметного змісту навчання. Виходячи з цього, важливо науково обґрунтувати обсяги міжпредметних зв'язків та міжпредметну інтеграцію, передбачаючи засади системного, компетентісного й особистісно зорієнтованого підходу на базі розроблення для кожного предмета дидактико-методичного супроводу.

Розвиток мовленнєвої діяльності потребує від учнів сформованості мовленнєвої компетенції, зв'язного усного мовлення та зв'язного писемного мовлення. Мовленнєва компетенція охоплює систему мовленнєвих умінь, необхідних учням для спілкування у різних ситуаціях. Вона передбачає сформованість фонетичної, лексичної, граматичної, діалогічної та монологічної концепції (А. Богуш, М. Пентилюк).

Проблемою вивчення сформованості зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями займалися А. Аксьонова, Л. Вавіна, В. Воронкова, Л. Виготський, А. Гвоздев, М. Гнезділов, І. Дмитрієва, Г. Дульнєв, Л. Занков, Н. Кравець, Р. Левіна, Г. Піонтківська, В. Петрова, Т. Пороцька, Н. Стадненко, Т. Ульянова, Ж. Шиф та інші.

Розвиток теорії і практики трудового навчання учнів з інтелектуальними порушеннями здійснювався під впливом педагогічних поглядів Н. Альонкіної,

В. Бега, В. Бондаря, О. Граборова, Г. Дульнєва, А. Дьячкова, Л. Занкова, Х. Замського, І. Єременка, М. Кота, , Г. Мерсіянової, С. Миронової, М. Мирського, В. Пінського, М. Рябцева, В. Синьова, В. Тарасова, К. Турчинської, О. Хохліної та інших.

Низький рівень мовленнєвої діяльності, відсутність потреби в спілкуванні значною мірою ускладнюють процес оволодіння професійним мовленням під час трудової діяльності. Особливий внесок у розробку цього питання був здійснений Л. Вавіною, Г. Дульнєвим, Г. Мерсіяною, В. Петровою, В. Синьовим, К. Турчинською та іншими.

На проблему взаємодії мовлення та трудової діяльності учнів з інтелектуальною недостатністю звертали увагу Б. Пінський, Г. Дульнєв, В. Карвяліс, В. Петрова, К. Турчинська, Г. Мерсіянова, Л. Вавіна. Розроблені ними теоретичні положення є базою вивчення особливостей взаємодії мовлення і діяльності цієї категорії дітей, започаткованих корекційною педагогікою.

У другому розділі **«Стан сформованості зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями старших класів в процесі трудового навчання»** обґрунтовано та розкрито методику констатувального етапу експерименту, подано його результати.

На констатувальному етапі дослідження передбачалося вирішення наступних завдань: аналіз стану сформованості мовленнєвої компетенції в учнів з інтелектуальними порушеннями старших класів; вивчення стану сформованості зв'язного усного та писемного мовлення в учнів старших класів допоміжної школи; визначення рівнів сформованості зв'язного усного та писемного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями старших класів в залежності від стану сформованості їх мовленнєвої компетенції.

У дослідженні взяли участь 127 учнів з інтелектуальними порушеннями (56 учнів 5-х класів та 71 учень – 6-х класів). Були визначені компоненти для з'ясування стану сформованості зв'язного мовлення учнів старших класів допоміжної школи на уроках трудового навчання: мовленнєва компетенція, зв'язне усне мовлення, зв'язне писемне мовлення.

Критеріями мовленнєвої компетенції визначені: словниковий запас професійної лексики; розуміння семантики слів і вживання їх у правильному значенні; вживання слів у правильній граматичній формі; граматична та синтаксична будова мовлення; прослуховування та розуміння змісту простих і коротких текстів, уміння відповідати на поставлені запитання у межах знайомого мовленнєвого матеріалу; уміння брати активну участь у діалозі; складання та доповнення речення, розповіді.

Критеріями зв'язного усного мовлення стали: культура мовленнєвої поведінки, ініціативність у спілкуванні, вміння будувати діалог, підтримувати розмову, спілкуватись на різні теми, вміння описувати предмети, малюнки, діяльність, свої відчуття та емоції, складати розповіді творчого характеру, вміння переказувати текст, наявність у мовленні простих і складних безсполучникових речень, імпровізаційний та реактивний характер висловлювань, активне

застосування шаблонів, мовленнєвих стереотипів, сталих форм спілкування, мовленнєве дихання, інтонаційна насиченість і виразність мовлення, використання та відображення у своєму мовленні власної практичної діяльності; організування своєї дії відповідно до мовленнєвої інструкції; самостійність мовленнєвого аналізу і самостійного встановлення загальних правил виконання практичних дій; виконання дій за показом зразка або за поопераційною словесною вказівкою вчителя.

Критеріями зв'язного писемного мовлення визначені: достатній словниковий запас, розуміння семантики слів та правильне вживання їх у контексті речення, вживання слів у правильній граматичній формі (морфологічна правильність, володіння словозміною та словотворенням, наявність складних речень у мовленні).

Для перевірки стану сформованості зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями старших класів на уроках трудового навчання було запропоновано виконати різні блоки завдань: вивчення сформованості словникового запасу; сформованість мовленнєвих узагальнень; уміння використовувати діалогічне та монологічне мовлення; робота з деформованим планом; визначення особливостей оволодіння граматичною будовою зв'язного мовлення; виявлення в учнів умінь давати відповіді на запитання, умінь працювати з деформованим текстом, виконувати орфографічні завдання. Кожна дитина повинна була виконати завдання, які за необхідності деталізувалися, уточнювалися та диференціювалися. Добір завдань здійснювався з урахуванням їх продуктивно-творчого характеру у відповідності з програмними вимогами з розвитку зв'язного мовлення та трудового навчання в умовах диференційованого навчання.

У методиці констатувального дослідження передбачалась система різних видів допомоги, яка надавалась дітям під час проведення дослідження, а саме: заохочування та спонування учнів до подальшого виконання завдання; навідні чи додаткові запитання; додаткові пояснення; плани. Варіативність використаних в процесі констатації завдань і значна кількість показників аналізу отриманих даних дозволили об'єктивно з'ясувати рівень сформованості зв'язного мовлення учнів з інтелектуальними порушеннями на уроках трудового навчання.

Аналіз і узагальнення результатів, одержаних на констатувальному етапі дослідження, дозволили розподілити учнів на чотири рівні, в залежності від сформованості зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями старших класів на уроках трудового навчання (рис. 1).

Так, до високого рівня було віднесено 7,1% учнів, які виконали всі завдання (але навіть в них виникали деякі труднощі). Вони свідомо використовували слова професійної лексики, розуміли семантику слів і вживали їх у правильному значенні, вживали слова у правильній граматичній формі, хоч деякі з них припускалися помилок, розуміли зміст простих коротких текстів, уміли відповідати на поставлені запитання у межах знайомого мовленнєвого матеріалу, брали участь у діалозі, але за допомоги експериментатора складали та доповнювали речення, розповіді, працювали з деформованим текстом, виконували орфографічні завдання.

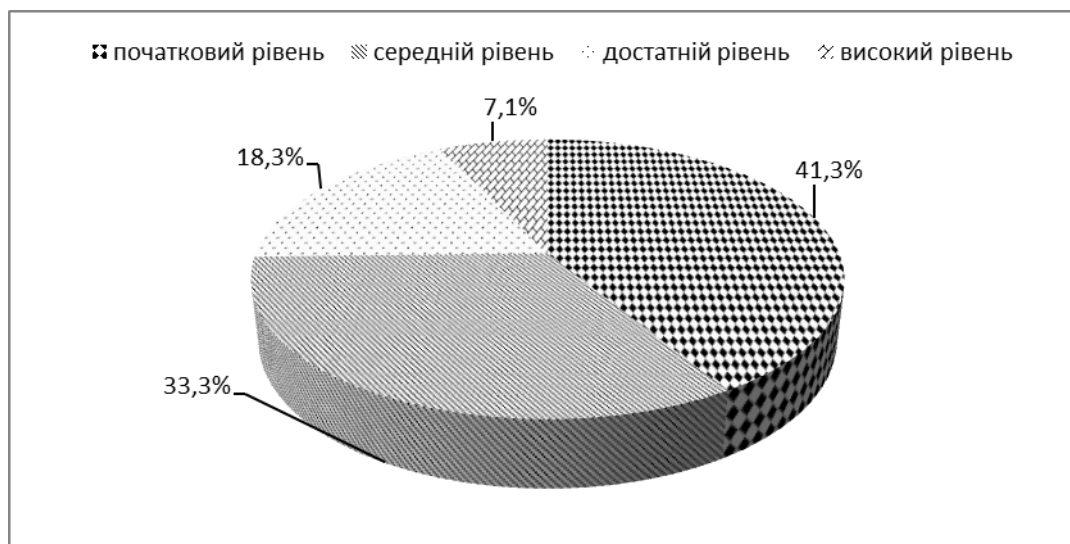

Рис. 1. Розподіл учнів з інтелектуальними порушеннями за рівнями сформованості зв'язного мовлення на уроках трудового навчання (у %)

До достатнього рівня віднесено 18,3% учнів. У них сформовані певні мовленнєві узагальнення, вони вживають слова у правильному значенні, але не розуміють семантики всіх запропонованих слів. Складають і розуміють словосполучення, але при цьому не завжди синтаксично правильно узгоджують слова в реченні. Під час складання розповіді дотримуються структури висловлювання, але причинно-наслідкових зв'язків не встановлюють, переказують текст лише за допомогою експериментатора, в них спостерігаються порушення граматичної цілісності тексту. Ці учні складають діалог, але потребують постійної стимуляції з боку вчителя. Одержані дані дозволяють констатувати, що в учнів, які виконали завдання на достатньому рівні, мовленнєві знання та вміння, необхідні для формування зв'язного мовлення на уроках трудового навчання, в цілому сформовані, але практичні мовленнєві вміння не усвідомлені, механічні, відсутня мотивація та творчий підхід до виконання завдань, що негативно впливає на формування зв'язного мовлення в учнів старших класів допоміжних шкіл на уроках трудового навчання.

До середнього рівня було віднесено 33,3% учнів, які мають часткові мовленнєві знання, не завжди вживають слова у правильному значенні, не розуміючи при цьому семантики слів. Рідко складають словосполучення, але не розуміють їх значення. Структура висловлювань порушена, учні також не дотримуються причинно-наслідкових зв'язків, спостерігаються лексико-граматичні помилки, повністю не розкривається тема висловлювання, речення аграматичні, без плану самостійно не можуть переказувати текст, репліки діалогу не пов'язують між собою, репліки неповні, здебільшого однослівні, відходять від теми спілкування. До розмови пасивні, не виявляють активності чи бажання брати участь у розмові, самостійно без спонукання завдання не виконують, потребують постійного стимулу і контролю за діяльністю.

Ці труднощі, на нашу думку, виникли внаслідок несформованості потрібних знань та вмінь, а також недостатності загального і мовленнєвого розвитку, що

суттєво позначилось на успішності виконання завдань. Навчальні пізнавальні можливості учнів цієї групи досить низькі.

До початкового рівня, було віднесено 41,3% учнів. Вони не мають чітких знань про мовленнєві узагальнення, відчують значні труднощі при складанні словосполучень, не мають чітких уявлень про семантику слів. Прослухане чи прочитане учні переказати не можуть, відчують труднощі у відповідях на запитання, допомогу не використовують, пасивні, байдужі до змісту тексту, потребують постійної стимуляції та допомоги з боку вчителя, самостійно діалог на запропоновану тему продовжити не можуть, будують окремі репліки діалогу, але вони не відповідають запропонованій ситуації та меті спілкування, не звертають увагу на зміст діалогу, потребують контролю та стимулу до мовленнєвої діяльності. Розповіді будують у вигляді окремих не пов'язаних між собою речень. Навчальні можливості представників даної групи дуже низькі. Вони потребують у процесі навчання постійного індивідуального підходу.

Отже, можна стверджувати, що учні з інтелектуальними порушеннями мають недостатній рівень сформованості зв'язного мовлення в процесі використання професійної лексики, що підтверджує необхідність розробки методики корекційної роботи, спрямованої на формування зв'язного мовлення даної категорії учнів на уроках трудового навчання.

У третьому розділі **«Зміст і методика корекційної роботи з формування зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями старших класів у процесі трудового навчання»** представлено експериментальну методику формувального експерименту та обґрунтовано її ефективність.

Цілісність методики корекційної роботи забезпечується наявністю таких складових: змістовно-цільової (принципи, завдання, зміст корекційної роботи), процесуальної (етапи, умови, форми і методи корекційного впливу) та оцінно-результативної (критерії та показники).

З урахуванням результатів проведеного теоретичного аналізу було визначено та охарактеризовано основні психолого-педагогічні положення та принципи побудови методики корекційної роботи.

Процес впровадження експериментальної методики будувався відповідно до розроблених в корекційній педагогіці принципів: індивідуальний підхід до навчально-виховного процесу з урахуванням причин, ступеня і характеру порушень учня; особистісно орієнтований підхід до навчання; підготовка до створення зони найближчого розвитку; принцип комунікативної спрямованості навчання, який передбачає всебічний мовленнєвий і комунікативний розвиток учнів з інтелектуальними порушеннями старших класів.

Експериментальна робота проводилася з урахуванням наступних умов: комунікативна спрямованість навчання, єдність в реалізації двох напрямків роботи - розвитку мовлення і мислення; обов'язкова мотивація мовної і мовленнєвої та трудової діяльності учнів; формування чуття мови і опори на нього в навчальній та практичній діяльності учнів; взаємозв'язок усної і писемної форм мовлення в процесі їх розвитку.

Враховуючи особливості розвитку мовлення та практичної діяльності учнів нами було сформульовано ряд принципових вимог, а саме: створення проблемних ситуацій; наявність необхідного матеріалу мовленнєвого змісту (лексичного, синтаксичного); використання ефективних мовленнєвих засобів і створення мовленнєвого середовища; спрямованість корекційної роботи з удосконалення та роботи з текстом; спеціальне педагогічне керівництво процесом трудової діяльності у взаємозв'язку з розвитком мовленнєвої діяльності.

При розробці методики корекційної роботи зі сформованості зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями на уроках трудового навчання, використовувалися адаптовані методичні доробки С. Батишева, Є. Білевича, Л. Вавіної, І. Веремійчика, О. Граборова, Г. Дульнєва, Н. Котелянець, Л. Ланди, Г. Мерсіянової, В. Петрової, В. Сидоренко, Д. Тхоржевського, О. Хохліної та інших.

В експериментальній методиці було визначено поетапність, послідовність, напрями та зміст навчальних методів, прийомів та завдань, особливості проведення корекційної роботи, яка передбачала використання в лабораторних умовах індивідуальної та фронтальної форм роботи.

Методика формувального дослідження передбачала два етапи – підготовчий та основний. На цих етапах використовувалися різноманітні методи: бесіда, переказ, розповідь, робота з віршем, робота з деформованим планом, робота з деформованим реченням, анкетування, демонстрація, ілюстрація, робота з підручником.

Підготовчий етап. Метою даного етапу був корегуючий розвиток мовленнєвої компетенції учнів з інтелектуальними порушеннями на уроках трудового навчання. Оскільки з недоліками сформованості мовленнєвої компетенції пов'язані труднощі зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями, значна увага у підготовчий період приділялася використанню технологій перспективно-випереджувального навчання, спрямованого на активне формування мовлення, зменшення труднощів, які виникають під час навчання, запобігання помилок замість роботи над їх виправленням.

Формування мовленнєвої компетенції забезпечувало використання таких прийомів роботи: виклад інформації, пояснення, активізація уваги та мислення, прийоми запам'ятовування, отримання нових знань, контроль, постановка проблемних запитань. Засобами реалізації виступили: логічні вправи, дидактичні ігри, словесні ігри, прислів'я, загадки, порівняння предметів тощо. Значна увага приділялася проведенню корекційної роботи, спрямованої на збагачення словника професійною лексикою.

Основний етап. Метою та завданнями основного етапу експериментального дослідження була розробка найбільш ефективних шляхів навчання, спрямованих на формування зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями на уроках трудового навчання. Методика корекційної роботи була спрямована на формування зв'язного усного і писемного мовлення, а саме: сприймати і розуміти чуже мовлення, запам'ятовувати необхідну інформацію, розпізнавати вивчені явища; відтворювати, використовуючи засвоєні знання і мовні засоби; вибирати необхідні й доцільні мовні засоби; поширювати речення, вставляючи необхідні за змістом

слова; доповнювати речення, ставити запитання і відповідати на поставлені запитання; переказувати прочитаний чи прослуханий текст; творчо застосовувати набутий досвід у нових мовленнєвих ситуаціях; перебудовувати та редагувати текст; створювати діалоги й зв'язні висловлювання; виконувати завдання за інструкцією, роботу за зразком, використовуючи допомогу експериментатора.

Грунтуючись на проведеній корекційній роботі на підготовчому етапі, для реалізації завдань основного етапу формувального експерименту використовувалися такі прийоми: показ ілюстративних посібників; інструктаж; практичне тренування; вправи за зразком; проблемно-пошукові вправи; постановка додаткових та навідних питань; формування висновків з бесіди; виявлення причин недоліків; коригування навчання для повного досягнення мети.

Засобами формування зв'язного усного та писемного мовлення в учнів старших класів на уроках трудового навчання були: опорні схеми, інструкційні картки, алгоритми виконання завдання, кросворди, малюнки, серії малюнків, переказ оповідань, робота з віршами, робота з деформованим текстом, відповіді на запитання тощо.

Формувальний етап експерименту тривав два роки, його експериментальну базу склали 37 учнів з інтелектуальними порушеннями (19 учнів увійшли до експериментальної групи (ЕГ) та 18 учнів – до контрольної групи (КГ)).

Перевірка ефективності експериментальної методики відбувалась за тим же змістом, що і на констатувальному етапі дослідження.

Охарактеризуємо рівні сформованості зв'язного мовлення учнів старших класів на уроках трудового навчання експериментального та контрольного класів за результатами виконання всіх завдань (рис.2).

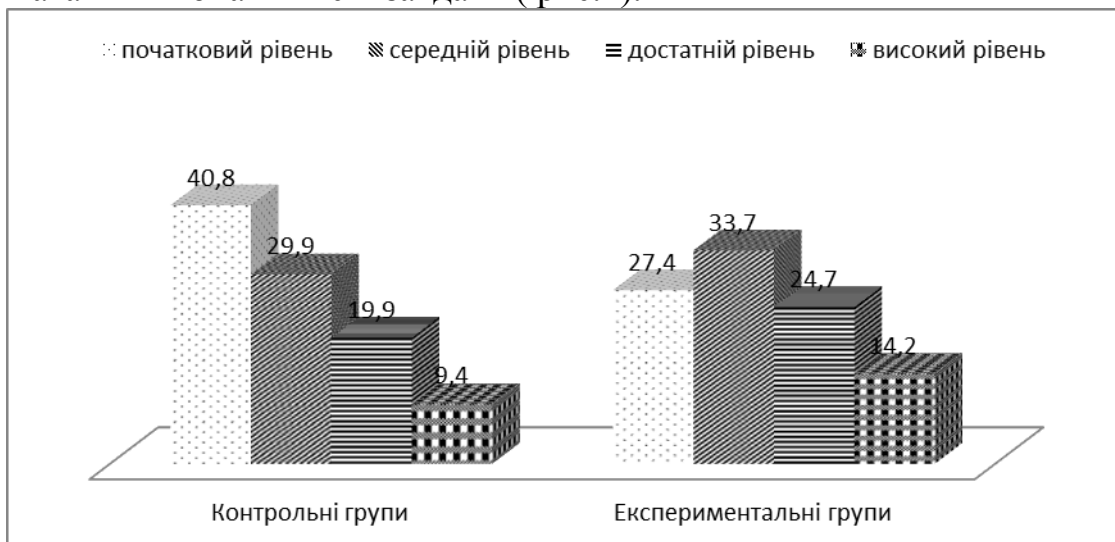

Рис.2 Порівняльні дані рівнів сформованості зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями старших класів експериментальної і контрольної групи (у%).

Отже, в результаті проведеної експериментальної роботи рівень знань учнів з інтелектуальними порушеннями, які необхідні для формування зв'язного мовлення на уроках трудового навчання в ЕГ вищий, ніж у КГ. Так, до високого рівня ЕГ

було віднесено 14,2% учнів, а до КГ 9,4% учнів. Кількість учнів ЕГ, які увійшли до достатнього рівня становила 24,7% учнів, а КГ – 19,9% учнів. Відповідно, до середнього рівня – ЕГ 33,7% учнів і КГ 29,9% учнів, а до початкового рівня – ЕГ 27,4% учнів і КГ 40,8% учнів.

Таким чином, розроблена методика корекційної роботи виявилася достатньо продуктивною в процесі формування зв'язного мовлення в учнів старших класів допоміжної школи на уроках трудового навчання.

Статистичну перевірку отриманих результатів проведено за **непараметричним критерієм Фішера** (кутове перетворення ϕ^2), який застосовується для порівняння двох рядів вибірових значень за частотою ознаки, що досліджується.

Таким чином, на основі статистичного аналізу отриманих результатів можна зробити висновок, що частка учнів з інтелектуальними порушеннями з високим рівнем сформованості мовленнєвої компетенції та сформованості усного і писемного мовлення в ЕГ перевищує відповідне значення в КГ з ймовірністю 0,6929; для початкового рівня ця ймовірність становить 0,7348, частки учнів з середнім та достатнім рівнем в КГ та ЕГ відрізняють статистично не значущо.

Виявлення підвищення якості та оперативності знань учнів ЕГ пояснюється доступністю та достатньою ефективністю розробленої методики корекційної роботи з формування зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями на уроках трудового навчання. Аналіз даних, отриманих у ході експерименту, дозволив розкрити загальну тенденцію її впливу на протікання й результативність навчальної діяльності учнів з інтелектуальними порушеннями.

ВИСНОВКИ

Визначені теоретичні засади з формування зв'язного мовлення в учнів старших класів допоміжної школи на уроках трудового навчання та проведене експериментальне дослідження дали змогу сформулювати такі **висновки**:

1. Аналіз психолого-педагогічної та спеціальної літератури, сучасні підходи до навчання учнів у загальноосвітніх і спеціальних шкільних навчальних закладах дозволили вивчити пріоритетні напрямки формування зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями на уроках трудового навчання, їх мовленнєвого розвитку та формування мовленнєвої компетенції. З'ясований вплив формування мовленнєвої компетенції на сформованість зв'язного мовлення.

2. Визначені компоненти сформованості зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями на уроках трудового навчання (мовленнєва компетенція, зв'язне усне мовлення, зв'язне писемне мовлення). Критеріями мовленнєвої компетенції є: словниковий запас професійної лексики; розуміння семантики слів і вживання їх у правильному значенні; вживання слів у правильній граматичній формі; граматична та синтаксична будова мовлення; прослуховування та розуміння змісту простих і коротких текстів, уміння відповідати на поставлені запитання у межах знайомого мовленнєвого матеріалу; уміння брати активну участь у діалозі; складати та доповнювати речення, розповіді. Критеріями зв'язного усного мовлення стали: культура мовленнєвої поведінки, ініціативність у спілкуванні,

вміння будувати діалог, підтримувати розмову, спілкуватись на різні теми, вміння описувати предмети, малюнки, діяльність, свої відчуття та емоції, складати розповіді творчого характеру, вміння переказувати текст, наявність у мовленні простих і складних безсполучникових речень, імпровізаційний та реактивний характер висловлювань, активне застосування шаблонів, мовленнєвих стереотипів, сталих форм спілкування, мовленнєве дихання, інтонаційна насиченість і виразність мовлення, використання та відображення у своєму мовленні власної практичної діяльності; організування своєї дії відповідно до мовленнєвої інструкції; самостійність мовленнєвого аналізу і самостійного встановлення загальних правил виконання практичних дій; виконання дій за показом зразка або за поопераційною словесною вказівкою вчителя. Критеріями зв'язного писемного мовлення визначено: достатній словниковий запас, розуміння семантики слів та правильне вживання їх у контексті речення, вживання слів у правильній граматичній формі (морфологічна правильність, володіння словозміною та словотворенням, наявність складних речень у мовленні).

3. Результати констатувального дослідження показали, що учні з інтелектуальними порушеннями мають різні рівні сформованості зв'язного мовлення. Виявлені індивідуальні відмінності учнів, які вирізняються різноманітністю сформованості мовленнєвої компетенції, що в подальшому значно ускладнює формування зв'язного мовлення на уроках трудового навчання. Встановлена стійка залежність сформованості зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями від сформованості мовленнєвої компетенції в учнів з інтелектуальними порушеннями. Учні старших класів з інтелектуальними порушеннями були розподілені за чотирма рівнями. Так, до високого рівня було віднесено 7,1% учнів, до достатнього – 18,3% учнів, до середнього – 33,3% учнів, а до початкового – 41,3% учнів.

Встановлено, що в учнів з інтелектуальними порушеннями несформована мовленнєва компетенція, зв'язне усне і писемне мовлення. Характер труднощів, які виникали в учнів під час виконання завдань, відповідають глибині нестійких знань і умінь в процесі формування зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями старших класів на уроках трудового навчання.

4. Розроблено методику корекційної роботи з формування зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями на уроках трудового навчання, яка ґрунтується на загальнодидактичних, корекційних і методичних принципах навчання української мови та трудового навчання. Розроблені спеціальні вимоги для ефективного формування зв'язного мовлення на уроках трудового навчання. Методика формування дослідження передбачала два етапи – підготовчий та основний. На цих етапах використовувалися різноманітні методи: бесіда, переказ, розповідь, робота з віршем, робота з деформованим планом, робота з деформованим реченням, анкетування, демонстрація, ілюстрація, робота з підручником.

В експериментальній методиці було визначено поетапність, послідовність, напрями та зміст навчальних методів, прийомів та завдань, особливості проведення

корекційної роботи, яка передбачала використання в лабораторних умовах індивідуальної та фронтальної форм роботи.

Підготовчий етап спрямований на корегуючий розвиток мовленнєвої компетенції в учнів з інтелектуальними порушеннями. Формування мовленнєвої компетенції забезпечувало використання таких прийомів роботи: виклад інформації, пояснення, активізація уваги та мислення, прийоми запам'ятовування, отримання нових знань, контроль, постановка проблемних запитань. Засобами реалізації виступили: логічні вправи, дидактичні ігри, словесні ігри, прислів'я, загадки, порівняння предметів тощо. Значна увага приділялася проведенню корекційної роботи, спрямованої на збагачення словника професійною лексикою.

Метою основного етапу була розробка найбільш ефективних шляхів навчання, спрямованих на формування зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями на уроках трудового навчання. Використовувалися такі прийоми: показ ілюстративних посібників; інструктаж; практичне тренування; вправи за зразком; проблемно-пошукові вправи; постановка додаткових та навідних питань; формування висновків з бесіди; виявлення причин недоліків; коригування навчання для повного досягнення мети. Засобами формування зв'язного усного та писемного мовлення в учнів старших класів на уроках трудового навчання були: опорні схеми, інструкційні картки, алгоритми виконання завдання, кросворди, малюнки, серії малюнків, переказ оповідань, робота з віршами, робота з деформованим текстом, відповіді на запитання тощо.

5. Порівняльний аналіз рівнів сформованості зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями старших класів на уроках трудового навчання засвідчив позитивні результати, що відбулися під впливом корекційного навчання учнів ЕГ. Показник високого рівня сформованості зв'язного мовлення підвищився у два рази. Отже, експериментальна методика корекційної роботи з формування зв'язного мовлення в учнів старших класів допоміжної школи на уроках трудового навчання є ефективною і заслуговує на подальше впровадження в педагогічну практику.

Водночас, проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми, що вивчалася. Предметом подальших наукових вивчень можуть бути дослідження, що стосуються питань удосконалення змісту корекційної роботи з розвитку зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями старших класів допоміжної школи на уроках трудового навчання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

1. Вивчення сформованості зв'язного мовлення учнів старших класів спеціальної загальноосвітньої школи на уроках трудового навчання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія* / за ред.: О. В. Гаврилова, В. І. Співака. 2016. Вип. 32(1). С. 19–26.

2. Особливості формування зв'язного мовлення в учнів старших класів спеціальної школи на уроках трудового навчання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія* / за ред.: О. В. Гаврилова, В. І. Співака. 2018. Вип. 35. С. 19–24.

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Психологічні особливості розвитку мовлення в учнів з інтелектуальною недостатністю. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови* / за ред.: В. В. Засенка, А. А. Колупаєвої. Київ, 2012. Вип. 3(2). С. 31–38.

2. Особливості розвитку трудової діяльності учнів з інтелектуальною недостатністю. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2012. № 22. С. 19–21.

3. Проблема розвитку зв'язного мовлення розумово відсталих учнів у спеціальній літературі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2013. № 23. С. 22–24.

4. Проблема взаємодії зв'язного мовлення та трудової діяльності розумово відсталих учнів. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна* / за ред.: О. В. Гаврилова, В. І. Співака. Кам'янець-Подільський : Медоборони, 2013. Вип. 23(1). С. 125–132.

Публікації, що додатково відображають наукові результати

1. До проблеми вивчення зв'язного мовлення учнів старших класів спеціальної загальноосвітньої школи на уроках трудового навчання. *Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії* / редкол.: В. В. Засенко, А. А. Колупаєва. Вінниця : Планер, 2016. С. 48–51.

АНОТАЦІЇ

Бондар Н. В. Формування зв'язного мовлення в учнів старших класів допоміжної школи на уроках трудового навчання. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.03 - корекційна педагогіка. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. - Київ, 2019.

Дисертаційне дослідження присвячене актуальній проблемі формування зв'язного мовлення в учнів старших класів допоміжної школи. Вперше проведено комплексне дослідження щодо формування зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями старших класів на уроках трудового навчання. Розроблені критерії та рівні сформованості зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями, виявлені особливості та труднощі їх формування. Науково обґрунтовано та розроблено зміст і методику корекційної роботи з формування зв'язного мовлення в учнів з інтелектуальними порушеннями старших класів допоміжної школи на уроках трудового навчання.

Ключові слова: зв'язне мовлення, мовленнєва компетенція, усне зв'язне мовлення, писемне зв'язне мовлення, компетентісний підхід, учні з інтелектуальними порушеннями, спеціальна школа, професійна лексика, трудове навчання.

Бондар Н. В. Формирование связной речи у учащихся старших классов вспомогательной школы на уроках трудового обучения. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.03. – коррекционная педагогика. - Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова. - Киев, 2019.

Диссертационное исследование посвящено актуальной психолого-педагогической проблеме формирования связной речи учащихся старших классов вспомогательной школы на уроках трудового обучения. В исследовании представлен анализ современных научно-теоретических основ изучения проблемы формирования связной речи, раскрыты понятия «связная речь», «речевая компетенция», «устная речь», «письменная речь» и другие.

В процессе исследования были определены компоненты и критерии формирования связной речи учащихся старших классов вспомогательной школы на уроках трудового обучения. Среди них: речевая компетенция, связная устная речь и связная письменная речь.

Определены критерии речевой компетенции: словарный запас профессиональной лексики; понимание семантики слов и употребление их в правильном значении; употребление слов в правильной грамматической форме; грамматический и синтаксический строй речи; прослушивание и понимание содержания простых и коротких текстов, умение отвечать на поставленные вопросы в пределах знакомого речевого материала; умение принимать активное участие в диалоге; составлять и дополнять предложения, рассказы.

Критерии связной устной речи: культура речевого поведения, инициативность в общении, умение строить диалог, поддерживать разговор, общаться на разные темы, умение описывать предметы, рисунки, деятельность, свои ощущения и эмоции, рассказы творческого характера, умения пересказывать текст, наличие в речи простых и сложных бессоюзных предложений, импровизационный и реактивный характеры высказываний, активное использование шаблонов, речевых стереотипов, форм общения, речевое дыхание, интонационная насыщенность и выразительность речи, использование и изображение в своей речи собственной практической деятельности; организация своих действий относительно к речевой инструкции; самостоятельность речевого анализа становления общих правил выполнения практических действий; выполнение действий по образцу или по пооперационной словесной инструкции учителя.

Критерии связной письменной речи: словарный запас, понимание семантики слов и правильное использование их в контексте предложения, использование слов в правильной грамматической форме (морфологическая правильность, владение словоизменением и словотворчеством, наличие сложных предложений в речи).

Определены трудности и особенности формирования связной речи, с учетом которых разработана методика коррекционной работы по формированию связной речи, направленной на развитие основных компонентов.

Доказано, что успешность формирования связной речи у учащихся предопределена использованием эффективных путей на уроках трудового обучения,

с использованием средств перспективно опережающего обучения, разнообразных методов и приемов работы, которые предусматривают поэтапное выполнение определенных действий, которые будут обеспечивать переход от одного вида заданий к другому.

Процесс внедрения экспериментальной методики строился относительно к разработанным в коррекционной педагогике основным принципам: индивидуальный подход к учебно-воспитательному процессу с учетом причин, степени и характера нарушений у учащихся; личностно ориентированный подход к обучению; подготовка к созданию зоны ближайшего развития; принцип коммуникативной направленности обучения, который предусматривает всестороннее речевое и коммуникативное развитие учащихся с интеллектуальными нарушениями.

Экспериментальная работа проводилась с учетом следующих условий: коммуникативная направленность обучения, единство в реализации двух направлений работы – развитие речи и мышления; обязательная мотивация языковой, речевой и трудовой деятельности учащихся; формирование чувства языка и опоры на него в учебной и практической деятельности учащихся; взаимосвязь устной и письменной форм речи в процессе развития.

Экспериментальным путем доказана эффективность разработанной методики коррекционной работы во вспомогательной школе.

Ключевые слова: связная речь, речевая компетентность, устная связная речь, письменная связная речь, компетентностный подход, учащиеся с интеллектуальными нарушениями, специальная школа, профессиональная лексика, трудовое обучение.

Bondar N.V. Coherent speech formation in senior schoolchildren of boarding school at the labour education class.

Dissertation for a Candidate Degree in pedagogical science (doctor of philosophy) in the discipline 13.00.03 'Correctional pedagogy'. National pedagogical Dragomanov University, The Ukrainian Ministry of Education and Science, Kyiv, 2019.

Dissertation is devoted to the problem of coherent speech formation in senior schoolchildren with intellectual disability of boarding school at the labour education class.

This is the first time multicentre study of coherent speech development in senior schoolchildren with intellectual disability of boarding school at the labour education class is held.

Criteria developed in the dissertation and the level of coherent speech readiness of schoolchildren with intellectual disability give an opportunity to educe the peculiarities and difficulties of its forming. Scientifically grounded, developed and implemented the subject and the methodology of coherent speech correctional work in senior schoolchildren with intellectual disability of boarding school at the labour education class.

Key words: coherent speech, speech competence, oral coherent speech, coherent written speech, competent approach, schoolchildren with intellectual disability, boarding school, functional lexis, labour class.

Підписано до друку 25.04.2019 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 117
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.